

EL CENTRE DE LECTURA NEIX ARRAN DEL RETARD cultural en què es trobava Reus el 1859 com una entitat instructiva que es convertirà en una universitat popular a causa de tots els ensenyaments que s'hi acabaran impartint. D'aquesta manera, doncs, en néixer pretén lluitar per combatre l'analfabetisme i treure la massa obrera dels bars i els altres actes lúdics, per apropar-la més al món cultural i intel·lectual. A més, el valor del Centre de Lectura rau, també, en els nombrosos documents i llibres d'innegable valor històric. De sempre, s'ha intentat que fos un centre totalment obert i tolerant a les diverses ideologies.

És la primera societat cultural reusenca, tot i que es crea en un moment en què a Reus ja existien altres societats literàries i polítiques tot i que no prendran la consolidació del Centre que, superats els estralls del principi, ha sobrepassat àmpliament els seus objectius, amb un ressò i prestigi nacional.

En els inicis trobem un Güell i Mercader que es trobava amb els seus companys per llegir el diari al Cafè de la Música –situat al raval de Santa Anna. Després d'haver-se conscienciat, arran de les tertúlies que feien, de la precarietat cultural en què es trobava la societat de Reus, decideixen endegar una agrupació que vetllés per combatre aquest estat. Un dels primers problemes amb què topa és el del nom, perquè si volien ésser tolerants havien d'anar amb compte i, finalment, opten pel de "Centre de Lectura". En aprovar-ne el Reglament el Govern Civil, el 20 de juny de 1859, comencen a buscar un local i l'amo del Cafè dels Amics, situat al carrer de Valloquetes, fou qui els va cedir l'entresol del mateix local. En aquests moments els socis ja comencen a fer donacions dels seus llibres i el Centre comença a subscriure's a diverses revistes i diaris, com *La Discusión* i *Diario de Barcelona*, ja que a Reus només hi havia el *Diario de Reus*, de petit format.

Güell i Mercader comença la publicació del *Eco del Centro de Lectura*, un periòdic de literatura i d'interessos locals, sota el lema: "Moralidad, Instrucción y Amor al Trabajo", que sortia els diumenges amb 12 pàgines, la majoria de les quals eren escrites en espanyol i es referien als interessos locals.

Serà a la sessió del 27 de febrer que es decideix buscar un altre local més ampli. Per fer-ho, s'opta, també, per obrir una subscripció a la qual es van sumar molts socis. És aleshores que s'aconsegueix llogar una casa d'Antoni d'Aixemús al carrer de la Presó.

Pel juliol de 1860, Güell i Mercader publica el pri-

mer número del diari *El Porvenir*, un diari defensor dels interessos morals i materials de Reus, tot i que realment era un diari polític, marcadament democràtic. Aquesta publicació es va finalitzar el 17 de novembre del mateix any a causa de la seva gran envergadura –sobretot si es comparava amb el *Diario de Reus*– i perquè els integrants de la redacció podien patir algun greuge en qualsevol moment. Malgrat tot, d'aquestes dates són les donacions de llibres per part de Víctor Balaguer, el diputat a les Corts per Reus (Josep Gener), Joan Prim i Andreu de Bofarull, entre alguns altres.

El Eco del Centro de Lectura, segona època, torna el 15 de gener de 1862 com a setmanari de 8 pàgines, amb el lema, ara: "Instrucción y Moralidad, Trabajo y Progreso". Aquesta segona etapa va cloure's el 23 de novembre d'aquest mateix any. Dins d'aquest curt període, però, es va comptar amb un número extraordinari que constava d'una corona fúnebre dedicada a Teresa Òdena Foguet, amb poesies de Josep Güell i Mercader, Eusebi Cort, Joan Rofes i Marià Escolà. I va deixar de publicar-se per ordres governatives, ja que el Centre de Lectura va ser acusat de propagador d'idees democràtiques. La majoria d'escrits eren en espanyol tot i que hi havia les poesies de Güell i Mercader i de Francesc Bartrina, en català.

El 1861 la vida al Centre era molt intensa, per això, finalment, a la junta del 17 de març de 1863, es decideix traslladar el Centre al carrer de l'Hospital, xamfrà amb la plaça de la Sang –l'edifici que fou l'hospital vell i que en aquells moments era el domicili del "Centro Republicano Autonomista". En aquest nou local, el primer acte públic que s'hi va celebrar fou nomenar soci d'honor Pere Mata. Pel setembre d'aquest mateix any el Centre ja comptava amb 1.380 socis.

En pro dels obrers sense treball, el 23 de novembre, la secció coral va celebrar dues festes públiques musicals amb les quals es van aconseguir uns quants milers de pessetes. Aquest acte marca l'inici de la crisi que germinarà en l'ordre de tancar temporalment la societat, el 8 de gener de 1866, acusada de conspirar contra el govern. Tot i la negativa d'alguns dels membres de la Junta, es va haver de complir l'ordre per les amenaces que es feren.

El 3 de febrer de 1866, es van reunir els senyors de la Junta detallant els resultats de les seves gestions vora el sotsgovernador per aconseguir l'obertura del Centre. A causa d'haver-se declarat Espanya en estat de guerra per l'alçament de Prim, les autoritats civils s'excusaven en les militars i van indicar que quan la

El Centre de Lectura: una entitat històrica i consolidada

Agnès Toda i Bonet

Filòloga

situació es normalitzés, es podria tornar a obrir el Centre. L'alcalde de Reus, el senyor Pàmies, va aconsellar reobrir l'entitat però amb un altre nom. I després de diversos intents, finalment, el dia 21 de maig es va aconseguir l'esperat permís. La junta directiva va dimitir i se'n va escollir una de nova el 17 de juny. El 10 de juliol de 1866, enmig d'una reunió de la junta, va entrar la policia governativa ordenant desallotjar i dissoldre la societat i ordenant la venda dels seus llibres, mobles, estris i material escolar. Afortunadament, la majoria dels llibres i altres materials es van poder salvar.

Havent triomfat la revolució, Güell i Mercader i els seus amics entusiastes del Centre de Lectura, a primers d'octubre de 1868, en van sol·licitar la reobertura i la van aconseguir. Van començar, aleshores, les gestions per a instal·lar-lo a la casa Miró –situada a la plaça de les Monges, avui en dia, plaça de Prim. Va quedar plenament instal·lat el 12 de novembre. Es va aconseguir un piano de cua que milloraria les vetllades literariomusicals que es feien i es van rebre més donacions de llibres.

El 1871 es va fundar una biblioteca d'incunables o obres d'impressió del 1650. En pocs dies tenien, ja, uns 300 volums que es van col·locar en una sala a part de la biblioteca general.

Es va anar recobrant la grandesa perduda del Centre, però això va comportar l'arribada de la crisi econòmica, per la qual cosa es va decidir buscar un local més cèntric i econòmic i es va acordar, el dia 8 d'octubre de 1872, suspendre la publicació d'*El Eco del Centro de Lectura* (3a època), que havia reaparegut el 25 de juny de 1872 com a revista quinzenal portaveu del Centre, perquè, tot i l'aportació de diferents personatges reconeguts i de bones composicions literàries, no comptava amb prou subscriptors.

Per altra banda, la directiva va establir celebrar anualment un certamen literari. Però la crisi es fa patent en tots els altres àmbits i només resulta remarcable la participació a l'Exposició Internacional de Viena i les donacions de llibres per part de la Diputació i l'Ajuntament.

Finalment, amb el canvi de Junta, es va acon-

Els problemes econòmics persistien fins que Evarist Fàbregas va comprar el local per al Centre i també els locals del costat i en va pagar les reformes. De manera que, aleshores sí que es podia convertir en la pretesa universitat popular. Actualment, se celebren nombroses activitats promogudes per les nou seccions que el componen, hi ha un Teatre Bartrina en plena vitalitat, es convoquen tot de classes i curssets de distintes matèries, i s'acullen tot d'altres celebracions d'importància per al nucli reusenc, que permeten un enfocament més policèntric de la cultura catalana que no pas el que hom pot endur-se des de Barcelona, de la qual cosa s'encarreguen les Edicions del Centre de Lectura.

seguir un lloguer de la casa Miró més moderat, es va demanar l'ajut econòmic als senyors adinerats de Reus, que el van negar per considerar que el Centre era massa avançat ideològicament. Es va participar en l'Exposició Internacional de Filadèlfia. S'enceta una nova etapa plena d'energies i il·lusions. La tasca duta a la casa Miró fou molt lloable no només per les classes impartides sinó també per les seves sessions de debat.

L'1 de gener de 1877 es torna a publicar *El Eco del Centro de Lectura* (4a època) sota la direcció de J. Martí Folguera. Va millorar de format i comptava com a col·laboradors amb figures com Milà i Fontanals, José Echegaray i Cánovas del Castillo. Les seves composicions eren en català i espanyol i va aconseguir un gran renom per la importància dels seus escrits científics. Aquesta quarta època de la revista va aconseguir sobreviure a tots els estralls per què va passar el Centre entre 1877 i 1880 i va seguir publicant-se fins al 1883 en què va passar a anomenar-se *Revista del Centro de Lectura*. El 30 de juny de 1877, *El Eco* va publicar un número extraordinari dedicat a la memòria de l'il·lustre reusenc doctor Mata, amb una valuosa col·laboració. I el 20 d'agost de 1880, va publicar una corona fúnebre dedicada a la memòria del poeta J. M. Bartrina.

Per arbitrar el fons econòmic, el febrer de 1877 es va acordar que el cafè del Centre fos dut per administració; el 29 de novembre es va acordar celebrar, l'any vinent, el primer certamen literari. Els premis es van donar al Teatre Principal, entre d'altres, a F. Ubach i Vinyeta, Àngel Guimerà, Apel·les Mestres, J. M. Casademunt i Pompeu Gener.

Al principi de gener de 1879, el senyor Ferran de Miró va ordenar que el Centre desallotgés el local. Sense poder-ho evitar, es

va acordar llogar la casa del senyor Codina al carrer de Vallroquetes. En retornar en aquest carrer, tot i que en un altre local, la vida del Centre no va resultar del tot pròspera ja que va patir els innombrables atacs d'un partit polític que volia fer-se amb la junta directiva. De cert èxit en aquells moments només hi ha la vetllada necrològica que es va oferir a Joaquim M. Bartrina amb motiu de la seva mort, la creació de la secció dramàtica que dirigirà Jeroni Bartolí i algunes donacions de llibres i altres materials per a la biblioteca i per al futur certamen literari.

El 3 de març de 1883 s'endega una nova època de la *Revista del Centro de Lectura* que dirigirà Josep Martí i Folguera. Aquesta vegada el subtítol que portarà serà el de: "semanario científico, literario y artístico"; tal com consta a l'editorial de presentació. Aquesta nova època de la Revista s'empenia per tal d'acabar amb el buit cultural existent a la societat reusenca. Tot i que aquesta nova etapa no obtindrà gaire èxit, cal remarcar el número 14 que es dedica a Joaquim Bartrina amb motiu de l'aniversari de la seva mort. El darrer número que en sortirà serà el del 27 d'abril de 1884. Aquest mateix any és quan, amb motiu de la inauguració del ferrocarril, es va celebrar el segon certamen literari. Es van premiar Sebastià Torroja, Ramon Blanco, Alfred Opisso, J. Borràs i de March, J. Tomàs Salvany, Ubach i Vinyeta, Apel·les Mestres i Frederic Soler.

En aquests moments, l'única vessant pròspera del Centre és la coral ja que, en altres àmbits, l'economia s'agreuja cada cop més. A més, al final de 1890 s'acabava el contracte amb el senyor Codina i es va haver de buscar un altre local. Es va aconseguir escripturar per 10 anys una casa del carrer de la Font. En aquesta nova ubicació i amb motiu de les festes que servien per a inaugurar el monument al general Prim es va celebrar el tercer certamen literari. Es van premiar, entre altres, els següents escriptors en català: Jaume Pomar, Juli Piferrer, Damas Calvet, E. Soler de las Casas, J. Pin i Soler, Joaquim Olivet i Miguel, Apel·les Mestres i Conrad Roure.

El 1892, entremig de les tensions que estava vivint el Centre, ja que dimiteix bona part de la Junta, es nomenarà president Eugeni Mata, que es mostra molt preocupat per la

biblioteca, per la qual cosa l'assegura i hi instal·la ventiladors i aparells contra incendis. La tasca del Centre es va distingir per les seves vetllades literariomusicals que eren concorregudíssimes però no van aconseguir donar vida pròspera al Centre, que no va aconseguir sortir dels seus problemes econòmics.

El 1896 la casa on estava ubicat el Centre és declarada ruïnosa i el canvi de domicili es presenta com una cosa urgent

El 1897, es va aconseguir llogar el palau dels marquesos de Tamarit –al carrer Major– amb la qual cosa va millorar moltíssim la vida del Centre. Amb la millora del local es van celebrar múltiples festes, també de caràcter benèfic, com la que es va dedicar als nens asilats a la Casa de la Caritat amb la implantació del teatre dels Nens a Reus. La secció coral es va transformar en un autèntic orfeó.

El mateix any en què es canvia novament i darrerament de local, s'enceta la cinquena època d'*El Eco del Centro de Lectura* que, en aquest cas, serà de més qualitat i farà un més bon servei que la darrera època de *La Revista del Centro de Lectura*, ja que ara esdevindrà portaveu de la directiva i ara, també, els articles en català seran més nombrosos. Però, a causa del dèficit econòmic que provoca, es decideix de suspendre'n la publicació el 23 de juny de 1898. Tanmateix, l'1 de març de 1901 surt a la llum la segona època de la *Revista del Centro de Lectura* dirigida per Antoni Pascual i Cugat que ha d'aconseguir que aquesta revista resulti positiva per al Centre, en el sentit d'aportar beneficis econòmics i no al contrari. La llengua predominant d'aquesta revista continuarà essent el català i apareix amb una gran unitat perquè la majoria dels seus integrants són membres del grup modernista reusenc. Aquesta publicació persistirà fins al 1904.

És d'aquesta època que data la secció excursionista; es reben força lots de llibres de part del Ministeri d'Instrucció, de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, i del Ministeri d'Agricultura, entre d'altres, i es milloren les instal·lacions. El nou segle comença amb bon peu i sembla esperançador i prolífic. Es duu a terme la consolidada idea del teatre que, conjuntament amb una secció artística que es presenta amb una gran vitalitat, es mostraran com un pedestal econòmic

del Centre. S'aposta per les sessions cinematogràfiques, però aquestes sessions, malgrat els esforços, no acaben de quallar.

Pel gener de 1906 serà elegit president Evarist Fàbregas. És aleshores quan s'acaba el primer catàleg en fitxes de la biblioteca i comencen les cessions importants de llibres. El mes següent comencen els tràmits per a la publicació d'una nova revista: *Ars. Revista del Centro de Lectura*, que compta amb els mateixos col·laboradors que la revista modernista *Germinal*. La majoria d'escrits continuaven apareixent en català, però la seva vida fou molt escassa i feble, ja que va desaparèixer a mitjans del mateix any.

El 1908 s'aprova un altre reglament, segons el qual el Centre passa a consolidar-se com un ateneu i queda dividit en set seccions: científica, literatura i idiomes, art, música, arts i oficis, excursionista i estudis socials; cadascuna havia d'elaborar el seu propi reglament intern. La secció de literatura acorda celebrar uns petits jocs florals el 8 de novembre i en sortiran guanyadors, entre altres, Josep Carner, Gabriel Alomar, Joan Ferraté, Josep Aladern i Manuel de Montoliu.

Pel maig de 1909, l'Orfeó se separa del Centre per consolidar-se com a entitat pròpia, però, per altra banda, el dia 16, entre els actes de commemoració del cinquantenari del Centre, s'estrenen les tres obres breus que havien obtingut els primers premis en un concurs que havia convocat la comissió del teatre.

El 1910 apareix el primer número d'*Athenium*, dirigida per Jaume Simó, la revista que endeguen les seccions de ciències i literatura amb la intenció de retornar al Centre els seus orígens: ocupar-se dels afers locals i divulgar els actes del Centre. La seva vida no fou gaire llarga, perquè finalitza al final de l'any següent, per motius econòmics, però comptava amb fermes intencions, com la de la creació de la Biblioteca d'Athenium el primer número de la qual havia de ser la traducció de l'obra d'Oscar Wilde *El hombre en socialismo*, que va quedar estroncada.

El 1911, arran d'un article, es genera la dimissió del president del Centre i d'altres membres de la direcció. El nou president serà Jaume Simó i Bofarull, que funda el primer sanatori mèdic gratuït i promou un congrés d'ateneus i societats culturals, en què s'honra el Centre de Lectura. Comença, ara, a tenir un pes preponderant el català de manera que és en aquesta llengua que es comencen a redactar les actes. En aquests moments, és quan surt a la llum la desitjada galeria de reusencs il·lustres que, després, serà traslladada del Centre per anar a parar a l'Ajuntament durant el franquisme.

Malgrat tot, els problemes econòmics persistien fins que Evarist Fàbregas va comprar el local per al Centre i també els locals del costat i en va pagar les reformes. De manera que, aleshores sí que es podia convertir en la pretesa universitat popular. El Centre va agrair-ho nomenant el senyor Fàbregas president honorari i dedicant-li un banquet el 2 de juliol de 1916.

D'aquesta època daten també algunes donacions d'Eduard Toda, Miquel Ventura, Joan Ruiz i Porta i de la vídua de Casals i Vernis.

El 7 de febrer de 1919 es refusa la petició d'alguns socis de declarar que el català sigui l'idioma oficial del Centre, sota el pressupòsit de la tolerància.

El 1920 comença una altra època, la tercera, de la *Revista del Centro de Lectura*. Serà fructífera i sòlida, a causa dels nombrosos treballs científics que s'hi publiquen. Aquesta nova etapa s'allargarà fins al 1934.

El 30 d'octubre de 1921 s'inaugura el local reformat. Llavors es va nomenar Evarist

Fàbregas fill predilecte de Reus per la lloable acció per al Centre de Lectura i en relació amb l'Institut de Puericultura, entitat que també va fundar ell mateix. L'alcalde de Reus –Juan Loperena– va inaugurar-ne el bust. A la tarda d'aquest mateix dia, es van donar els premis del quart certamen literari. Entre els premiats figuren J. Pin i Soler, Bertran i Pijoan, Miquel de Palol, Joan Amades, Higini Anglès, Apel·les Mestres, Ambrosi Carrion i Alfons Maseras. Va actuar de president del jurat Pere Corominas. A la nit, es va celebrar una funció de gala, en la qual s'estrenà la comèdia en tres actes del senyor Palol: Les petites tragèdies, premiada al certamen.

El Centre es va adherir a la petició d'autonomia universitària i al missatge enviat per la Cambra de Comerç de Barcelona al rei en què es demanava l'ús lliure del català i la presència de la senyera, en tots els àmbits.

Durant els anys 1925-1935, el Centre aconseguia una gran importància a nivell nacional gràcies al pes que hi prengueren els noucentistes reusencs. Aleshores la Revista del Centre de Lectura va obtenir un gran ressò ja que a les seves pàgines hi escrivia la gent de més alta volada del moment. Aquest auge s'estroneja amb la revolta militar del 1936. El setembre de 1937 va caure una bomba al Centre. Afectà, sobretot, la biblioteca i en matà una bibliotecària. A causa d'això, s'obrí una subscripció, encapçalada pels grans intel·lectuals catalans, per a recaptar diners per a la reconstrucció de la biblioteca.

El 1939, quan les tropes franquistes van ocupar la ciutat, l'alcalde –Enric Aguadé– va clausurar el Centre i en va segellar les portes, acte que va impedir-ne el saqueig. De totes formes, la CNS s'hi instal·la i, més tard, l'Ajuntament intenta quedar-se amb la titularitat de l'edifici, però no ho aconsegueix; tot i que es convertirà, això sí, en la delegació municipal de cultura i, a partir d'aquí, anirà albergant diferents organismes de caire municipal.

Serà el 1948 quan el Centre de Lectura es reobrirà tot i que es trobin el local en pèssimes condicions i amb el material desordenat, cremat o espoliat. Tot i que s'ha de redactar un nou reglament en què figura que el Centre de Lectura està "al servicio de la

Patria" i tot allò que això representa, es reprèn la tasca cultural. El 1949, s'inicien les converses de temes locals i Josep M. Arnavat, Xavier Amorós i Ramon Amigó creen els Amics de la Poesia que va comptar amb la presència de Carles Riba, entre altres personatges eminents.. També, de la mà de Bonaventura Vallespinosa –que fou el president de la secció de lletres– es fa, el 1955, un recital de poesia dels diferents poetes locals; es publiquen, des del 1956 al 1961, les antologies de poesia reusenca; es representen o es llegeixen obres teatrals que, de vegades, ha traduït ell mateix i es fan instal·lar els bustos de Maragall, Fabra i Verdager a la biblioteca.

De mica en mica es va reorganitzant tot. El 2 de gener de 1952 es decideix convocar un certamen literari per tal de celebrar el centenari del naixement de l'arquitecte Gaudí, en destaquen els textos de Lluïsa Vilaseca, Cèsar Martinell, Xavier Amorós, Cèsar Ferrater, Pere Miralles, Enric Aguadé i les composicions poètiques en català de: Josep M. Arnavat, Antoni Correig i Oleguer Huguet.

Aquest mateix any es reprèn la que serà la quarta etapa de la Revista del Centro de Lectura, que es comença a editar en espanyol a causa de les circumstàncies històriques i que, a partir del 1969, ja apareixerà totalment catalanitzada. Perquè amb la reforma dels estatuts el 1965 s'aconsegueix que el català sigui la llengua d'ús del Centre de Lectura.

El 1959 es convoca un altre certamen literari, en aquest cas per celebrar el centenari de la fundació del Centre. La presència de treballs en català, ara, ja és majoritària. Destaquen les obres de: Ramon Folch i Camarasa, Josep M. Espinàs, Josep A. Romagosa, Joan Besora, J. M. Guix i Sugrañes, Pere Català i Roca, L. Vilaseca, E. Fort i Cogul, Ramon Amigó, Xavier Amorós, J. M. Arnavat, A. Correig i O. Huguet.

El Centre passava per una gran època, com ho van demostrar els premis Reus de Teatre, que es van convocar més tard, l'any 1970, any en què, precisament, s'havia deixat d'atorgar el premi Josep M. de Sagarra. Aquests premis van representar una gran valoració del Centre de Lectura a nivell català, ja que es demostrava la sensibilitat que aquesta

entitat tenia vers aquest àmbit de la literatura catalana i que semblava no reconèixer-se per cap altre organisme. Es va aconseguir, així, fer de Reus la capital del teatre català. Els guanyadors van ésser Jaume Melendres, Xavier Fàbregas i Carles Reig i Morell. I, per ambientar la diada, es van presentar les Varietats 2 de M. Aurèlia Capmany.

Actualment, se celebren nombroses activitats promogudes per les nou seccions que el componen, hi ha un Teatre Bartrina en plena vitalitat –s'hi celebren molts actes alguns dels quals han rebut grans elogis a nivell nacional i hi tenen lloc les projeccions cinematogràfiques del Cineclub–, es convoquen tot de classes i cursos de distintes matèries, i s'acullen tot d'altres celebracions d'importància per al nucli reusenc, que permeten un enfocament més policèntric de la cultura catalana que no pas el que hom pot endur-se des de Barcelona, de la qual cosa s'encarreguen les Edicions del Centre de Lectura, per exemple, tot i que també es tingui en compte en nivells més nacionals, que per això mateix devia rebre la Creu de Sant Jordi, el 1983. I la Revista del Centre de Lectura, que segueix endavant, tot i que, ja, en la seva setena època, havent desaparegut en alguna ocasió en què ha estat substituïda per la publicació de llibres sobre temes reusencs o d'autors reusencs –com ho fou el recull de poesia inèdita de Josep M. Arnavat.

Bibliografia

ANGUERA, Pere: *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*. Barcelona: Edicions 62, 1977.

ANGUERA, Pere: "Del Centre de Lectura" dins *Del Reus contemporani. Fragments d'història*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1998.

BENACH, Joan-Anton: "Els premis Reus de teatre" dins *Serra d'Or*. Barcelona, núm. 131, any XII, agost, 1970, p. 15-16.

FÀBREGAS, Xavier: "Notes breus" dins *Serra d'Or*. Barcelona, núm. 128, any XII, maig, 1970, p. 59.

VIDAL ALCOVER, Jaume: "L'estat cultural del Camp de Tarragona" dins *Serra d'Or*. Barcelona, núm. 331, any XXIX, abril, 1987, p. 27-29.